

Pridobivanje premoženja in gospodarjenje Cerkve skozi stoletja

Že od davnih časov je bila s premoženjem povezana družbena moč. Večje, ko je bilo premoženje, večja je bila družbena moč. S prav velikim premoženjem pa je bila povezana državna oblast ali vsaj participacija pri njej. Judovska vera je bila tesno povezana z oblastjo. Rodu levitov je bil dodeljen privilegij opravljanja duhovniške službe, verniki so morali dajati predpisano desetino in templju predpisane dajatve. Tako je bila judovska cerkev materialno preskrbljena.

V zadnjih predkrščanskih stoletjih pa se je v deželah Bližnjega vzhoda pri vseh verstvih razširila misel o koncu sveta in da se Božje kraljestvo bliža. Ta vera se je v glavnih potezah ujemala s poznojudovsko eshatologijo, z naukom o "zadnjih stvareh" (Eschata), o koncu sveta in njegovi prenovi. Iz teh idej je izšla zamisel o Mesiji. Po Svetem pismu Stare zaveze je veliki prerok Izaija pričakoval zveličarja iz Davidovega rodu. V takem vznemirjenem vzdušju pa so se pojavljali številni preroki, pridigarji, jasnovidci, čudodelci, ki so oznanjali svoj nauk, kako naj bi se ljudje pripravili na ta zemeljski in duhovni preobrat. Eden od teh je bil tudi zgodovinski Jezus. Njegov nauk pa se je bistveno razlikoval od drugih, posebej še od judovskega, čeprav je sam izhajal iz njega. Podlaga njegovega nauka je bila vera v enega Boga, ljubezen do bližnjega, pohlevnost, odklanjanje premoženja, razen kolikor je bilo

nujno za golo preživetje, zavračanje pridobitništva, nepovezanost z državo in seveda odklanjanje številnih judovskih zapovedi in prepovedi, npr. glede sabata, ki so se mu zdele nesmiselne in nepotrebne. Kristus namreč ni nameraval ustanoviti svoje cerkve, zadovoljil se je s posebnim gibanjem znotraj judovske vere. Kristus se je pač rodil kot Jud, živel je kot Jud, prebiral je toro in je umrl kot Jud.

Jezusovo versko gibanje se je šele postopoma po njegovi smrti preoblikovalo v Cerkev. Gibanja v svojem začetku seveda ne morejo imeti izdelanih organizacijskih struktur, člani (oznanjevalci) so prostovoljci, ki jih je treba le fizično vzdrževati, jih oblačiti, prenočevati in jim kdaj pa kdaj primakniti minimalne vsote denarja. Člani gibanja torej delajo iz navdušenja prostovoljno in brezplačno, za njihovo preživljanje in streho nad glavo in minimalne denarne potrebe pa skrbijo podporniki gibanja. Jezus je od svojih učencev zahteval

silno skromnost. Prvotno so smeli imeti le popotno palico in nositi sandale, pozneje naj bi hodili bosi. Moški, in seveda tudi apostoli, so tedaj hodili v haljah brez žepov, ki so v vetru mahedrale, zato so nosili čez ledja usnjene pasove, ki so to preprečevali. Toda pasovi so imeli na notranji strani predalčke, v katere se je dalo zatikati kovance. Da apostoli ne bi mogli pri sebi imeti nikakršnega denarja, jim je Jezus prepovedal tudi nošenje usnjenih pasov. Jezus je, kakor sporočajo Apostolska dela, propagiral življenjske skupnosti, kjer so člani živeli in delali skupno, donos skupnega dela pa so delili po potrebah. Premožni ljudje, ki so se pridružili takim skupnostim, so jim darovali svoje premoženje, ki se je porabilo v prid vseh. Te skupnosti so bile nekaj podobnega, kakor številne utopične združbe, ki so jih pozneje ustanavljali razni utopisti z najrazličnejšimi idejami o izboljševanju sveta in odnosov med ljudmi. Zdaj obstajajo le še kibuci v Izraelu, ki so nastali zaradi nujnosti, da je država za daljši ali krajši čas prestregla in omogočila preživetje judovskim beguncem ali izseljencem iz raznih držav, ki so se zgrinjali v novo ustanovljeno državo Izrael in imajo pravzaprav le minimalno versko obeležje. Jezus je zavračal kakršnokoli premoženje, ki ni bilo nujno potrebno za preživetje. Saj je zapisano, da ni imel niti toliko, kamor bi glavo položil.

Toda take so bile Jezusove skupnosti samo v času njegovega zemeljskega življenja, v naslednjih treh stoletjih pa čedalje manj. Te skupnosti so se k molitvi zbirale le v zasebnih hišah, ker molilnic ali cerkva še niso imele.

Jezus je izhajal iz družbenega dna, saj je bil njegov oče obrtnik in tudi sam je bil izučen tesar. Zapisov o njegovem socialnem izvoru je več, se pa med seboj ne ujemajo. Zanesljiv je zagotovo zapis, da so bili njegovi starši zelo revni, saj so templju dajali najnižjo predpisano dajatev, dva golobčka. Jezus je bil sicer rokodellec, vendar mu pridobitno fizično delo ni bilo pglavitno. Delati je bilo po njegovem treba le toliko, da se je zaslužilo za sprotno skromno preživetje. Delati več, kakor je bilo nujno treba, torej za pridobitne namene,

ni priporočal. Pridobivanje premoženja in pridobitništvo je odklanjal. Za prihodnost članov njegove skupnosti bo že poskrbel Bog. Sicer pa naj si bodo člani skupnosti dobri med seboj, si pomagajo (ljubezen do bližnjega!), naj veliko molijo skupaj in sami (umik v puščavo!) ter priznavajo le enega Boga. Ker je izhajal iz sila skromnih razmer, je okoli sebe zbiral tudi sebi enake; rokodelske pomočnike, rokodelce, sužnje, osvobojenke, z zemlje pregnane kmete, hlapce, dekline, dninarje, skratka najnižjo družbeno plast, ki ji je bila vizija njegovih življenjskih skupnosti zelo vabljiva, blizu pa so ji bili tudi njegovi nauki. Tudi apostol Pavel je podobno prikazoval socialno strukturo skupnosti v Korintu, da v njej ni veliko vplivnih ljudi in ne veliko ljudi, ki bi se odlikovali po visokem rojstvu. Na drugem mestu izpričuje brezdanjo revščino teh skupnosti v Makedoniji, ki pa je bila tedaj najbrž najrevnejša provinca v rimskem cesarstvu.

Kristus je seveda zavračal številne judovske zapovedi, zlasti glede sabata in prehrane, ki so se mu zdele odveč, sila pomembna pa je bila njegova popolna prepoved ubijanja, tudi v silobranu, nadalje pohlevnost (če te nekdo udari po levem licu, nastavi še desno!). V zvezi s splošno prepovedjo ubijanja je bilo prepovedano tudi služenje v rimski armadi. V zvezi z zapovedjo o enem Bogu je bilo prepovedano tudi čaščenje državnega vladarja, ki se je izdajal za Boga. Kristus se sploh ni vtikal v družbene razmere, saj celo do tako zloglasnega in krivičnega družbenega reda, kakor je bil sužnjeposestniški, ni imel nobenega stališča. Do obstoječe vladavine je bil ravnodušen, saj je izrekel znamenite besede: Dajte cesarju, kar je cesarjevega, in Bogu, kar je Božjega. Državo pa sta pri Kristusovem gibanju motili predvsem dve stvari, prepoved služenja v armadi in s tem tudi potencialnega ubijanja. To vsebinsko sploh ni bilo pomembno, ker v rimskem imperiju obveznega služenja v armadi niso poznali; v tem imperiju je bila armada najemniška. Bolj resna pa je bila prepoved čaščenja vladarja (cesarja). Rimski

imperij je bil do raznih verstev zelo toleranten, saj jih je bilo na njegovem območju prav veliko, toda zahteva po čaščenju cesarja je obstajala, seveda v odvisnosti od zahteve vsakokratne cesarske osebnosti. Torej nasprotij med rimsko državo in Jezusovimi skupnostmi je bilo kar nekaj.

Toda opisano vizijo in realnost njegovih življenjskih skupnosti so Kristus in njegovi apostoli skušali uveljavljati le na ožjem ozemlju, naseljenem z Judi, skratka njegovi privrženci so bili le med Judi. Tam je nastala tudi prva Kristusova "jeruzalemska" skupnost. Še za Jezusovega življenja pa se je na ozemlju, naseljenim z Grki (Korint), pojavil dokaj izobražen Jud Savel (saj naj bi obiskoval ugledno šolo v Jeruzalemu), ki je po očetu podedoval rimsko državljanstvo. Savel je bil izjemen sovražnik privržencev Kristusovega gibanja. Z zadovoljstvom je nadzoroval celo postopek smrtne kazni, kamenjanja, prvega krščanskega mučenca sv. Štefana. Z znamenitim prebliskom v Damasku (kjer naj bi ga Bog določil za apostola), pa se je Savel prelevil v Pavla, iz sovražnika Kristusovega krščanstva v njegovega ognjevitnega zagovornika in ne samo to, v njegovega največjega razširjevalca, in to ne med Judi, temveč med pogani. Konvertiti pa so praviloma fanatični. Fanatizem je povzela tudi njegova struja, kar pa je bilo Jezusovemu nauku povsem tuje. Pri širjenju Jezusovega gibanja pa je Pavel v povsem drugačnem – poganskem – okolju njegov nauk precej prilagajal. Predvsem države ni zavračal in tudi pri Jezusovih naukih, ki so bili za državo nesprejemljivi, je bil bolj popustljiv. Temu bi se v današnjem jeziku reklo, da se je z državo nekako "spajdašil".

Pridobivanje premoženja in gospodarjenje Cerkve skozi stoletja, kar je poglobitna tema tega sestavka, je od Jezusove smrti in usihanja njegovih življenjskih skupnosti in časa, ko so rimski cesarji začeli obilno obdarovati Cerkev, tja do začetka novega veka vroča tema. Na teh dodeljenih ozemljih so nastale majhne škofije v Sredozemlju, samostani starih redov in pozneje velike škofije na celinskem delu

Evrope, tukaj pozneje tudi prafare. V tako nastali gospodarski in družbeni strukturi fevdalnega reda se je dogajala izredno močna in kruta socialna diferenciacija, kar je bilo v izrazitem nasprotju s cerkvenim naukom o enakosti vseh ljudi pred Bogom. Te napetosti so diskutirali, preučevali in razlagali cerkveni očetje, ki so v glavnem učili, da teh darov Cerkev ne bi smela sprejemati. Toda prevladala je druga struja, ki je zagovarjala sprejem, in pri tem je ostalo. Ta struja je trdila, da je vsak človek po Božji volji rojen v svoj stan in v njem mora živeti po njegovih notranjih pravilih. Seveda niso mogli zanikati, da je to krivično, toda menili so, da bodo krivice, doživete v tostranstvu, bogato izravnane v onostranstvu. Takih darovanj v velikem obsegu pozneje ni bilo več, toda Cerkev je vedno rada sprejemala velike ali male darove ali dediščine.

Pri cerkvenem premoženju moramo razlikovati dve vrsti, donosno in nedonosno. Donosno je tisto, od katerega je Cerkev nekoč prejela naturalne dajatve, fizično tlako, kar pa so sčasoma prevedli v denarne dajatve, ali že izvirno denarne donose, obresti od kapitalov (npr. od mašnih ustanov) ali rentite od bančnih naložb. Nedonosno premoženje pa je tisto, ki je za delovanje Cerkve sicer potrebno, od katerega pa nima nobenih donosov, ampak samo bremena oz. stroške; to so predvsem cerkveni objekti, ki so pogosto kot kulturna dediščina tudi državno zaščiteni, umetnine v cerkvah ipd. Slednje premoženje je neredko neprecenljive vrednosti (npr. stolnica v Kölnu ali umetnine v vatikanskih muzejih), toda njihovo vzdrževanje daleč presega dohodeke od vstopnin za ogleda, ali avtorskih pravic za dovoljenje slikanja ipd.

Tudi pri cerkvenem gospodarjenju moramo razlikovati dve vrsti: preživetveno in pridobitno. Preživetveno so gospodarili (in ponekod še gospodarijo) manjši samostani, ki si z delom na svojem (velikem) posestvu pridelajo živež za člane svoje samostanske skupnosti ali pa v samostanskih delavnicah izdelujejo kake predmete, ki jih nato v skromnem obsegu prodajajo na bližnjih trgih. Preživetveno so

gospodarili tudi župniki na farah, ki so imele manjše župnijske nadarbine. Tam so donosi nadarbine za silo omogočali vzdrževanje župnika in njegovega osebja. Presežkov donosov, ki bi jih bilo mogoče naložiti v hranilnice ali pozneje banke, da bi od njih teklo obresti, dejansko ni bilo ali le v zelo redkih primerih. Pridobitno pa so gospodarili veliki in bogati samostani, ki so z delom svojih laičkih bratov ali redovnic (in podložnikov v srednjem veku), pozneje hlapcev, dekel in dninarjev, na svojih gospodstvih pridelali toliko pridelkov, da so jih velik del prodali na trgu. Kjer obstajajo taki samostani še zdaj, njihova veleposestva v majhnem obsegu še obdelujejo laički bratje in redovnice, večinoma pa zaposleni delavci. Glede prodaje pridelkov velja že povedano. Isto velja za izdelke, ki jih menihi ali redovnice izdelajo v njihovih delavnicah ali kar manjših tovarnah, npr. trapisti likerje in čokolade, številni samostani vino v svojih vinogradih in kletih, redovnice mašna oblačila itd. Z vstopom v tržno (denarno) gospodarstvo se začne pravo pridobitno gospodarjenje.

O pridobivanju donosnega premoženja in o gospodarjenju Cerkve moremo govoriti šele nekako od 3. ali 4. stoletja naprej. V takem vzdušju je po vsem Sredozemlju nastajala krščanska Cerkev. Prve pa niso nastale enote, ki jim sedaj pravimo župnije, temveč majhne škofije, ki jih je bilo v Sredozemlju vse polno, tako v obmorskih mestih kakor na otokih. Od teh nekatere obstajajo zgolj zaradi tradicije še zdaj, kakor ob Jadranskem morju nadškofija v Baru, škofija v Kotoru, škofiji na otokih Hvaru in Krku, da številnih miniškofij v Italiji ne omenjamo. Kako so se škofije tedaj vzdrževale, ni prav jasno. Vse dohodke za Cerkev je prejemal škof. Nastavljal in plačeval je duhovnike, ki so bili potrebni za dušno pastirstvo v posameznih krajih. Zdi se, da se je ta prva Cerkev vzdrževala predvsem z darovi vernikov. Zanesljivo pa je, da so pri zidavi stolnic intenzivno sodelovali verniki, kar je v naši prejšnji državi npr. listinsko izpričano za stolnico v Šibeniku. Z graditvijo cerkva in drugih cerkvenih stavb (stolnic, farnih cerkva,

krstilnic, župnišč, itd.) je Cerkev pridobila drugo vrsto premoženja, ki ji ne prinaša nobenih donosov in ji pomeni v resnici veliko breme. Ta Cerkev pa je postajala čedalje bolj množična in je z državo začela sodelovati. Ko so tudi nekateri člani cesarske hiše pristopili k tej Cerkvi in ko je s cesarjem Teodozijem krščanstvo l. 381 postala državna vera in so bili 391/92 prepovedani vsi poganski kulti, ni bilo več nobenih ovir za izredno obilno obdarovanje Cerkve z državno zemljo, tako da je bil proti koncu 5. stoletja papež že največji zemljiški posestnik v rimskem imperiju. Ker je tedaj vladal sužnjeposestniški red in so zemljo obdelovali sužnji, ki jih je bilo treba le prehranjevati in za silo oblačiti ter jim dajati streho nad glavo, so bila sužnjeposestniška posestva, latifundije, v cerkvenih rokah dokaj donosna in je torej Cerkev imela od njih lepe dohodke. Toda tako je bilo le v deželah Bližnjega vzhoda in v Sredozemlju.

V nam bližji Evropi se je z rimskim zavzetjem Galije (poznejše Francije in delno Nemčije) in vsega Porenja (od izvira do izliva reke Ren) dokaj hitro razširila tudi Cerkev, o čemer pričajo še zdaj obstoječe najstarejše škofije v Nemčiji (v Mainzu, Trierju in Kölnu) in številne v Franciji. O pridobivanju donosnega premoženja teh škofij je znanega zelo malo. Zdi se, da frankovski kralji oz. cesarji Cerkve v teh pokrajinah v začetku niso toliko obdarovali z zemljo, kakor z desetninami. Desetine so bile namreč predpisane že v Stari zavezi, le da je njihova delitev v Galiji in Porenju prešla v roke rimskih cesarjev, ki pa so jih dodelili Cerkvi. Toda desetine niso zadostovale za vzdrževanje Cerkve. Razen tega so jim verniki močno nasprotovali, kakor je to pozneje izpričano pri pokristjanjevanju Slovanov v Karantaniji, kjer so bile dajatve desetine eden od vzrokov za upore (karmule). Kot kompromis so uvedli precej zmanjšane "slovanske desetine". Ko pa so s propadom rimskega cesarstva območja Galije in Porenja prešla na frankovske kralje iz družin Merovingov (500–751) in pozneje kraljev in naposled cesarjev iz družine Karolingov (697–875

oz. 911), se je začelo množično obdarovanje Cerkve z zemljo. To seveda ni bilo iz ljubezni do te ustanove, temveč povsem preračunan državni ukrep. Frankovsko kraljestvo oz. cesarstvo je namreč obsegalo ogromno območje od Atlantika do Srema, v katerem so živela zelo različna plemena; narodi se do tedaj namreč še niso izoblikovali. Vsaka velika in mogočna država pa zaradi heterogenosti skuša na svojem območju doseči neko enotnost – vsaj skromno skupno identiteto. Za to je bila najustreznejša krščanska vera. Zato je frankovska država pod vladavino obeh omenjenih vladarskih družin vneto pospeševala pokristjanjevanje. Krščanska vera naj bi postala skupna identiteta državnih podanikov vseh različnih plemen na ogromnem državnem prostranstvu. V pomoč pri pokristjanjevanju je država pomagala Cerkvi pri ustanavljanju bolj redkih škofij in predvsem mogočnih samostanov, iz katerih so pozneje nastale škofije. Karel Veliki, ki je bil mogočen vladar, je tekmoval s Cerkvijo za nadoblast. Od papeža je izsilil kronanje za cesarja zahodnorimskega cesarstva. Cerkvi je po eni strani zemljo v velikem obsegu daroval, po drugi strani pa jo je zaradi kakih zamer tudi v velikem obsegu jemal nazaj.

Obdarovanje posameznih škofij in samostanov ter kraljevih (ali cesarjevih) zaupnikov, pri nas predvsem iz vrst bavarskega plemstva z ogromnimi zemljiškimi kompleksi, ki so jih pozneje imenovali teritorialna zemljiška gospodstva, pa ni šla v prid le obdarovancev, temveč tudi države. Po propadu rimskega imperija in sledečem preseljevanju narodov, kar je vse bilo spremljano z vojnami ali manjšimi vojaškimi spopadi, se je število prebivalstva zelo zmanjšalo, kultivirana krajina s kmetijskimi zemljišči pa se je močno zarasla z gozdom. Od take nenaseljene in nekultivirane zemlje pa cesar ni imel nobene koristi, nasprotno, le stroške, saj jo je vsaj ob mejah moral varovati. Prejemniki teh zemljiških kompleksov so se morali obvezati, da bodo na to nekultivirano zemljo naselili podložnike in jo s tem kultivirali. To darovanje

zemlje je kralj oz. cesar opravil s posebnimi listinami – darovnicami – svojim zaupnikom in cerkvenim ustanovam. Prvim jo je dal s posebno pravno obliko, fevdom, v kateri je bil darovalec fevdni gospod, prejemnik pa njegov vazal z obveznostjo vojaške službe, navadno v primeru potrebe zagotovitve konjenikov. Fevd je trajal časovno neomejeno in je prehajal od prvega prejemnika na sina, na vnuka in naprej do izumrtja rodu po moški strani. Tedaj je fevdno zemljiško posestvo pripadlo nazaj vladarju, ki ga je po svoji presoji podelil naprej. Cerkvenim ustanovam je vladar podelil določene zemljiške komplekse večinoma v dokončno neobremenjeno posest – v alod, to pa zato, ker se od navadnih samostanov ni spodobilo, da bi zahtevali vojaško pomoč, ker bi ti morali vojake oz. konjenike najemati, kar bi bila zanje prehuda denarna obremenitev. Izjema so bili le redki sila mogočni in bogati samostani, ki so lahko sprejeli zemljo v fevd in so po potrebi najemali zahtevano število konjenikov. Takšnih samostanov pri nas ni bilo.

Obe vrsti teritorialnih gospodstev – zasebna in cerkvena – sta dodeljeno zemljo razdelili na dva dela. Zasebni zemljiški gospodje so večino zemlje namenili za razdelitev med interese – kmečke podložnike, da so se na njej naselili. To je bila rustikalna zemlja (od latinske besede *rusticus* za kmeta), manjši del zemlje, navadno kakovostno najboljše in v najboljših legah, pa so si pridržali za gospodarjenje v lastni režiji, na lastnih posestvih oz. pristavah. To je bila dominikalna zemlja (od latinske besede *dominium* za gospodstvo). Za dodeljeno zemljo je gospodstvo od podložnikov zahtevalo razne dajatve, navadno pa so ti morali dodatno še hoditi na tlako, kjer so obdelovali pristavska zemljišča (orali, sejali, kosili, želi, pridelke prevažali h gradu), gradili in popravljali grajske stavbe ter vzdrževali poti do gradov, ki so bili navadno na dokaj visokih hribih. Stalna dela na pristavah, npr. rejo živine, vrtnarjenje in gospodinjska dela pa so opravljali najeti grajski hlapci in dekle. Podobno so ravnale tudi škofije, ki niso potrebovale svojih pristav,

razen morda le ene, ki je lahko pozneje služila kot škofova letna rezidenca. Škofije so namreč imele svoje menzalne fare z večjimi farnimi nadarbinami, ki so s svojimi pridelki oskrbovale škofovo mizo. Taka menzalna fara ljubljanske škofije je bila npr. v Dobu pri Domžalah in še dve ali tri na Gorenjskem.

Samostani so dodeljeno zemljo v večini obdržali zase, ostala je v njihovi lasti (dominikalna zemlja), na njej so ustanovili svoja posestva (pristave) in so jo obdelovali s člani samostanske skupnosti ali v manjši meri s tlako podložnikov. Rustikalno zemljo so dodelili interesentom, tj. podložnikom, ki so za pravico gospodarjenja na njej dajali razne naturalne dajatve in tudi hodili na tlako na samostanske pristave. Za cerkvene ustanove in zasebne zemljiške gospode so bili čisti dohodki gospostev naturalne dajatve podložnikov in neto donosi od lastnih pristav. Od tega pa je bilo treba odšteti stroške, ki so jih imela obojna zemljiška gospodstva z opravljanjem oblastnih funkcij v imenu dežel in pozneje države. Zemljiška gospodstva so tedaj namreč opravljala na svojem ozemlju vse upravne, sodne, policijske in naborne funkcije. Ta končni znesek, pretvorjen v denar (četudi je bil porabljen *in natura*), je bil torej donos zemljiškega gospodstva. Od srede 16. stoletja je bila rustikalna zemlja obdavčena z državnim davkom, dominikalno (gospodstveno) zemljo pa so s tem davkom začeli obdavčevati šele sredi 18. stoletja pod vladavino cesarice Marije Terezije. Gospodarjenje na vseh zemljiških gospodstvih je bilo ves srednji vek in še dolgo v novi vek skoraj povsem avtarkično. Ker se blagovno gospodarstvo še ni razširilo, je bilo denarja v obtoku zelo malo. Kolikor so ga obojna gospodstva pridobila s prodajo kmetijskih pridelkov ali živine, so ga cerkvena gospodstva uporabila za nakup cerkvenih knjig in bogoslužnih predmetov ter za graditev in "večna" popravila cerkvenih objektov, zasebna gospodstva pa večinoma za nakup luksuznih predmetov, za šolanje sinov v latinskih šolah, ali izobraževanje hčera v samostanskih dekliških internatih.

Na slovenskem ozemlju je cesar z darovnico podelil velike zemljiške komplekse, ki so nato postala teritorialna zemljiška gospodstva: škofiji Brixen na Južnem Tirolskem Bled z otokom, gradom in okolico ter obsežnimi gozdovi na Jelovici in Pokljuki; škofiji Freising (slov. Brizno, Brižnik ali Brižinjev) na Bavarskem Škofjo Loko z okolico in nekaj manjših gospostev na Dolenjskem v okolici Bele Cerkve; škofiji Bamberg na Bavarskem obsežno ozemlje v okolici Beljaka na Koroškem. Poseben primer je dodelitev zemljiškega kompleksa bavarskemu visokemu svobodnjaku Chagerju, ki je obsegal območje od Braslovč in vso Gornjo Savinjsko in Zadrebško dolino do poznejše meje med Štajersko in Kranjsko ter Koroško. Chagerji so to ozemlje imeli v lasti nekaj generacij, nato pa so ga večinoma odstopili za benediktinski samostan v Gornjem Gradu, ki so ga pozneje ukinili in ga dodelili za vzdrževanje ljubljanske škofije, ustanovljene sredi 15. stoletja. Ta je tedaj prevzela dokaj veliko gornjegrajsko gospodstvo, ki je obsegalo opisano ozemlje, dodatno pa še gospodstvo Goričane pri Medvodah ter nekaj menzalnih župnij na Gorenjskem. Donosi teh menzalnih župnij so krili potrebe škofove mize, upravljali pa so jih praviloma slabo plačani vikarji.

Ne sicer s cesarskimi darovnicami, ampak z darovi visokega plemstva so ustanovili na našem ozemlju severno od Drave več samostanov, ki so jih pozneje ukinili in na njihovih sedežih v 13. stoletju ustanovili nove škofije. Uradno se je štel za ustanovitelja salzburški nadškof, potrebno premoženje pa so pridobili z ukinitvijo obstoječih samostanov. Sv. Ema (Pilštanska) je s svojim velikim vdovskim premoženjem (veliko zemlje je imela ob Savi, na Kozjanskem, tja do Vitanja in seveda na Koroškem) ustanovila ženski benediktinski samostan v Krki (Gurk) na Koroškem. Po njegovi ukinitvi so prav tam ustanovili krško škofijo, katere sedež so v 18. stoletju prenesli v Celovec in se sedaj imenuje krško-celovška škofija. V Št. Andražu v Labotski (Lavantinski) dolini so ustanovili benediktinski ženski

samostan, ki so ga pozneje ukinili in tam ustanovili po obsegu dokaj majhno lavantinsko škofijo. Njen sedež so leta 1859 prenesli v Maribor, kjer je zdaj mariborska nadškofija. Podobno se je zgodilo s korarskim samostanom v Sekovi (Seckau) blizu Gradca, ki so ga ukinili in tam ustanovili sekovsko škofijo, ki so jo pozneje prenesli v Gradec in se zdaj imenuje graško-sekovska škofija. Podoben nastanek je imela tudi škofija Chiemsee na otoku istega imena na Bavarskem, ki je tedaj spadala pod salzburško nadškofijo in so jo pozneje ukinili.

Samostane na našem ozemlju pod Dravo do Jadranskega morja je formalno ustanavljal oglejski patriarh, premoženje za njihovo utemeljitev pa so darovali domači visoki plemiči, za samostan v Stični npr. Višnjegorski. Naštete škofije, morebiti z izjemo Krške, ter samostani pa niso bili premožni, prej revni. Z mogočnimi samostani ob Donavi v Dolnji Avstriji, na Češkem in Ogrskem jih sploh ni bilo mogoče primerjati. Za majhno izjemo bi lahko šteli stiški cistercijski samostan, pa ne zaradi velikosti ali premoženja, temveč zato, ker je bil njegov opat arhidiakon oglejskega patriarhata za Dolenjsko in je upravljal blizu 40 župnij, menda več, kot jih je tedaj imela ljubljanska škofija. Po obsegu neznatna lavantinska škofija je v Št. Andražu poleg škofijske (prej samostanske) stavbe imela le še majhno graščinico in nekaj pašnikov na Svinji planini. To dvojce pa je morala l. 1859 prodati, da je vsaj delno pokrila stroške selitve škofijskega sedeža v Maribor. Lavantinska škofija po preselitvi v Maribor ni imela nikakršnega premoženja. Stolnica je postala prejšnja mestna župnijska cerkev, škofija pa prejšnje mestno župnišče. Postopoma je pridobila Alojzijevo cerkev, nekaj stavb v mestu, vinogradni kompleks v Zavrču in od grofa Brandisa zelo poceni graščino Betnava. Zdajšnji šolski kompleks pod Kalvarijo oz. na Vrbanski cesti je začela graditi šele tik pred drugo svetovno vojno.

Na splošno verniki za vzdrževanje škofij niso dajali nič, razen fizičnega dela pri gradnji

stolnic, številnih popravil cerkvenih stavb in majhnih denarnih prispevkov.

Povzamemo lahko, da je premoženje za ustanovitev škofij in samostanov v bistvu neposredno darovala država (prek darovnic), posredno pa visoki plemiči. Škofije so podarjeno zemljo večinoma oddale naprej podložnikom (rustikalna zemlja), za kar so si izgovorile razne dajatve in tlako, kar lahko štejemo kot nekakšno rento, zato so bila taka škofijska gospostva v bistvu rentna gospostva. Aktivno so na njih gospodarili podložniki (ki so imeli pravico do uporabe zemlje – *dominium utile*), ne pa zemljiški gospodje – škofje, ki so imeli le vrhovno lastnino nad zemljo – *dominium directum*. Prav malo zemlje so si škofje ob razdelitvi podložnikom pridržali zase. Tam so si postavili majhne dvorce z gospodarskimi stavbami, tj. pristave, kjer so gospodarili v lastni režiji. Sčasoma so začele nastajati tudi škofove letne rezidence, kot npr. letna rezidenca ljubljanskih škofov v Goričanah. Toda delež dominikalne zemlje v škofijski lasti je bil zanemarljivo majhen in ustrezno majhni so bili tudi dohodki iz tega vira. Tako lahko povzamemo, da škofije pravzaprav sploh niso gospodarile in so bile bolj uživalci rent. Izjema je ljubljanska škofija, ki je imela v sestavi svojega gospostva v Gornjem Gradu zelo veliko gozdov (območje Dobrovelj, Menine planine, idr.) kjer so začeli v 18. stoletju, ko je les postal tržno blago, sekati predvsem stavbni les in ga s splavi spravljati tja do Črnega morja. Ljubljanska škofija je v Nazarjah utemeljila vzorno gozdno gospodarstvo z obratom za predelavo lesa. Iz dohodkov od prodaje lesa in lesnih izdelkov iz gornjegrajskih gozdov je škof Jeglič večinoma zmogel zgraditi škofijsko gimnazijo oz. Škofove zavode v Šentvidu nad Ljubljano.

Pri samostanskih gospostvih je bilo drugače. Od pridobljene zemlje so veliko večino pridržali zase, le manjši del pa so namenili za razdelitev podložnikom. Razlog je bil v tem, da so bila njihova gospostva veliko manjša kakor škofijska, da so potrebovali veliko zemlje za pridelavo živeža za samostansko osebje, da so

v moških samostanih živeli patri (duhovniki), ki so skrbeli za duhovno stran in jim ni bilo treba fizično delati, in laiški bratje, ki so skrbeli za materialno stran samostanov, zato so torej tudi obdelovali zemljo in pridelovali živež. V ženskih samostanih ta delitev ni bila tako izrazita, vendar je bilo redovnic dovolj, da so lahko na zemlji pridelovale živež za svojo skupnost. V nekaterih ženskih samostanih so redovnice izdelovale cerkveno perilo, vezle mašne plašče, pekle hostije ipd. Ukvarjale so se torej s pridobitno dejavnostjo. Tukaj že lahko govorimo o gospodarjenju, čeprav v skromnem merilu. Tako je bilo pri nas.

V zahodni Evropi je od Karla Velikega naprej nastalo veliko mogočnih moških samostanov, tako imenovanih starih redov (benediktincev, cistercijanov idr.). Ti so seveda vsi gospodarili avtarkično, predvsem za potrebe lastnega samostana. Sčasoma pa se je na samostanskih gospodstvih kmetijska pridelava tako povečala, da so veliko kmetijskih pridelkov lahko prodali na trgih, v okviru samostana pa so se razvile razne delavnice, ki so izdelale več izdelkov, kot je bilo potrebno za njihov samostan. Te so potem prodajali na trgih, najprej v majhnem obsegu, potem v čedalje večjem. Tako so se ti samostani vključili v tržno gospodarstvo. V tem smislu so bili najbolj izraziti cistercijanski samostani najprej v Porenju, pozneje tudi v vzhodnih nemških deželah. Za cistercijane je bilo značilno, da so najprej v velikem obsegu pridobivali kmetijska zemljišča s krčenjem gozdov in v manjšem obsegu z osuševanjem močvirij. Ustvarili so kultivirano krajino z njihovimi gospodarskimi postojankami – grangiji, in vse to z delom njihovih laiških bratov. Sprva niso imeli ne podložnikov ne hlapcev, ne dekel in ne dninarjev. Pozneje so to strogo pravilo nekoliko kršili. Bili so sila uspešni, ne samo na kmetijskem, temveč tudi na obrtnem in trgovskem področju. Postal so veliki izvozniki živeža in obrtnih izdelkov, imeli so svoje trgovine, za prevoz po Renu so imeli svoje ladje, za poslovanje z denarjem so imeli svoje banke, itd. Podobno so ravnali tudi

v vzhodnih nemških deželah, toda ne tako uspešno. Tam so se namreč zapletli v spore s tamkaj najmočnejšim samostanskim redom, križniki ali nemškim viteškim redom. Takega izrazitega poudarka cistercijanskega reda na gospodarjenju tudi ni v celoti odobral Sveti sedež. Zahteval je prvotno zasnovo le s patri in gospodarjenje le z laiški brati. Ko pa je dotok laiških bratov začel usihati, so sčasoma usahnili tudi cistercijanski samostani s tem gospodarskim konceptom. Pozneje obnovljeni cistercijanski samostani so postali povsem navadni samostani, ki so imeli le manjša ali večja zemljiška posestva s podložniki in manjšimi lastnimi pristavami. V rokah Cerkve naj bi bila po ocenah v srednjem veku tretjina vse zemlje v Evropi. Prav toliko zemlje naj bi bilo v rokah pravoslavne cerkve v ogromnem ruskem carstvu.

Samostani, predvsem moški, so vsa stoletja, posebno pa v novem veku, izredno dobro gospodarili, uvažali so nove vrste gojenih rastlin, npr. krompir, koruzo, deteljo, uvedli so hlevsko živinorejo namesto prejšnje pašne itd. Odlično gospodarjenje teh samostanov je bilo večinoma rezultat dela laiških bratov, ki v fizičnem delu niso videli nujnega zla, da so lahko preživeli, temveč svoje poslanstvo za dosego višjih duhovnih ciljev. Številni avstrijski samostani so imeli v vinorodnih krajih, npr. v Slovenskih goricah, obsežne vinograde, ki pa so jih obdelovali viničarji, posebna vrsta tukajšnjega agrarnega proletariata.

Naj navedemo še en primer uspešnega gospodarjenja redovnikov. To so jezuitske "redukcije" predvsem v Paragvaju, v Antilih in še ponekod v Južni Ameriki. Zlasti v deželi Guaranov so jezuiti izvajali miroljubno pokristjanjevanje in civiliziranje tamkajšnjih domačinov. Tam so lastniki zemlje silno izkoriščali vse skupine zaposlenih, hlapce, dekle, dninarje in sužnje. Da bi jih tega rešili, so jezuiti v rezervatih pridobili zemljo in v njih ustanovili "redukcije", delovne skupnosti, ki so jih sicer vodili jezuiti, vendar so v njih domačini imeli velike notranje samoupravne pravice. Ta samouprava je temeljila sicer

na španski zakonodaji, vendar so jo jezuiti zelo izboljšali. Jezuiti so imeli svojo milico (policijo), ki je preprečevala tamkajšnjim tolpom Bandeirantes lov prebivalcev, da bi jih nato prodajale za sužnje. Iz teh redukcij je nastala tako imenovana "jezuitska država" ob srednjem toku reke Paraná. Te redukcije so bile pod vodstvom jezuitov gospodarsko zelo uspešne. Domačini so v njih delali izredno marljivo, saj so donosi redukcij šli njim v prid, jezuiti za vodenje redukcij niso bili posebej plačani, dobili so enak delež donosa kot domačini. Jezuitske redukcije so postale pomembne izvoznice kolonialnega blaga v Evropo, za kar so najemale ladje, imele so trgovske podružnice v Londonu. Seveda so bile kot drugi gospodarski subjekti podvržene

vsem zgodam in nezgodam gospodarjenja. Epidemije nalezljivih bolezni so jim pobirale delavce, rastlinske bolezni, za katere tedaj še ni bilo nobenih sredstev za preprečevanje, so jim zmanjšale ali celo povsem izničile pridelke, na morskem prevozu so gusarji pobirali njihove tovore z ladij, njihovi trgovski partnerji so uprizarjali namerne stečaje, itd. Toda v celoti so bile redukcije zelo uspešne. Ko je l. 1759 Portugalska jezuite izgnala iz svoje države in svojih kolonij, so se Indijanci, ki sicer povsod še niso bili za trajno naseljeni, razkropili. Redukcijam je država odredila civilno upravo, pod katero pa so kmalu propadle. Jezuitske redukcije smo navedli kot enega od zgledov uspešnega gospodarjenja redovnikov.

V srednjem in nekoliko manj v novem veku so zemljiški gospodje svoje podložnike zelo izkoriščali. Podložniki niso obdržali svojih pravic, ki so jih imeli dogovorjene ob prevzemu podložniških posestev (hub), "staro pravdo", temveč so jim gospodje dajatve in opravljanje tlake samovoljno povečevali. Na splošno je veljalo, da je bilo življenje podložnikov "pod krivo palico" (škofovo ali opatovo) lažje kakor pod svetnimi zemljiški gospodi. Toda pri trendu povečevanja podložniških dajatev in storitev se cerkvena in svetna gospostva niso razlikovala. Zato je izbruhnulo nekaj prav velikih kmečkih uporov in večje število manjših. Tukaj pa so bile razlike. Nekaterim župnikom na prafarah, ki so imeli manjša cerkvena posestva – imenja – so se podložniki smilili in so bili na strani upornikov, drugi pa so bili strogo na strani zemljiških gospodov. Nekaj takih župnikov so uporniki tudi ubili. Podložniki so verjeli v pravičnost "očetovskega cesarja" in so k njemu pošiljali številne delegacije s prošnjami, da bi jih rešil pretiranih bremen. Tega pa vladar, tudi če bi hotel, ni mogel storiti. Tedaj je po deželnih ustavah, ki jih deželni knezi niso mogli spreminjati, veljalo načelo, da so pravna razmerja med zemljiškimi gospodi in njihovimi podložniki predmet zasebnega (privatnega) prava, v katera vladar ne sme posegati. Torej vse prošnje "očetovskemu cesarju" niso zalegle nič.

V gospodarsko naprednih in obmorskih deželah se je proti koncu srednjega veka začela razvijati tudi trgovina, z njo vred pa tudi posojanje denarja (kreditiranje). To pomeni, da so bančniki, tedaj še bolj menjalci denarja, pa tudi kaka cerkvena ustanova, ki se ji je iz raznih virov nabralo kaj denarja, posodili posojilojemalcu za izvedbo njegovih trgovskih poslov, bolj redko za kako manufakturno (obratno izpopolnjeno) proizvodnjo, določeno vsoto denarja, za kar so zahtevali obresti, ki so v začetku znašale lahko več kot 5 odstotkov in so dejansko pomenile oderuštvo. Pozneje so se ustalile in so skoraj do začetka 19. stoletja znašale 5 odstotkov.

Večina cerkvenih očetov je posojanje denarja oz. pridobivanje obresti strogo zavračala, sklicujoč se na Sveto pismo Stare zaveze. Cerkevna zakonodaja je najprej duhovnikom, pozneje tudi laikom prepovedovala posojanje denarja in jemanje obresti. Tedaj je namreč obstajala cerkvena delovna teorija vrednosti, po kateri lahko nastane vrednost le z delom, denar pa ne more ustvarjati vrednosti. Ker pa opisana prepoved ni kaj prida zalegla, je Cerkev od visoke sholastike naprej dovolila posojanje denarja, toda posojilojemalec je moral posojilodajalcu plačati nadomestek za škodo ali za izgubo dobička, ki sta posojilodajalcu nastala zaradi izplačanega posojila. Nadomestek za škodo je bil le drugačen izraz za obresti. Kanonična prepoved jemanja obresti se je prvenstveno nanašala na kratkoročne kredite, ki so jih posojilojemalci jemali za nakup življenjskih potrebščin. O tem je obstajal poseben člen 1543 v Zakoniku cerkvenega prava (*Corpus juris canonici*). Prepoved posojanja denarja obresti ni veljala za Jude, ki so kot zastavni posojilodajalci zapolnili to gospodarsko praznino. Kmalu so jih nadomestile določene skupine krščanskih trgovcev (npr. Lombardi v severni Italiji, po njih se še zdaj imenuje izrazito špekulativna vrsta posojil – lombardni krediti), ki so prepoved jemanja obresti obšli s pogodbami o osebni renti in z napol dobrodelnimi *Montes pietatis*. Sčasoma je Cerkev zavzela do gospodarstva bolj prijazno stališče in dajanja kreditov za materialno proizvodnjo ni več zavračala. Ko se je proti koncu fevdalne dobe močno uveljavilo denarno gospodarstvo, je kreditiranje trgovine, obrti in posebej še naložb za manufakturno proizvodnjo postalo povsem normalna finančna operacija. Najemanje posojil in plačevanje obresti pomeni pravzaprav začetek kapitalizma.

Državno poseganje v podložniške zadeve se je začelo šele v obdobju državnega absolutizma v 18. stoletju, ko sta v Avstriji tedanja vladarja Marija Terezija in Jožef II. začela odpravljati fevdalni družbeni red, katerega najbolj tipične značilnosti so bile poleg nevoljnštva

fevdalne dajatve in tlaka. Ta vladarja sta si torej prva drznila poseči v podložniška razmerja, dejansko v škodo zemljiških gospodov. Najprej sta izdala tako imenovane robotne (od slovanske besede robota za tlako) patente, kjer sta enotno po deželah odobrila oz. predpisala število ročnih in vozniških dni, ki jih je morala opraviti vsaka huba (kmetija). Ti robotni patenti tlačkega bremena podložnikov v naših deželah niso občutno olajšali, nekoliko pa so olajšali samo opravljanje tlake. Gospodstva so bila zaradi izdaje teh patentov nekoliko prizadeta, ker so morala namesto zmanjšane tlačkega dela najemati dninarje in so zato gospodstva postala manj donosna, manj vredna in so pri prodaji dosegala nižje cene. Drug tehtnejši poseg cesarja Jožefa II. pa je bila prevedba naturalne tlake v denarne, v resnici pa samo denarne dajatve. Jožef II. je namreč hotel odpraviti tlako na vseh gospodstvih in imenjih, kjer je imel to pravico. To pa so bila prava državna gospodstva, škofijska gospodstva, gospodstva v državni upravi (bivša samostanska gospodstva) in vsa manjša cerkvena gospodstva, pri nas predvsem cerkvene nadarbine prafar, ki so imele imenja z nekaj podložniki kot rustikalno in navadno nekoliko večjo kmetijo kot dominikalno posest. Poseg v cerkvena gospodstva in imenja si je cesar Jožef II. lastil kot "varuh, zaščitnik Cerkve" (*protector ecclesiae*). Prevedba tlake (reluicija) je po cesarjevem nalogu potekala tako, da so število tlačkih dni posameznega podložnika pomnožili z dogovorjeno ceno tlačkega dneva, ki pa je morala po cesarjevi volji biti taka, da je bila za podložnike sprejemljiva, to pomeni zelo nizka. Podložniki so prevedbi tlake večinoma nasprotovali, ker so se nadejali, da bo tlaka prej ali slej odpravljena brezplačno. To pričakovanje seveda ni bilo z ničimer utemeljeno, pač pa so pri pogajanjih o prevedbi zastopniki podložnikov nastopali prvič v zgodovini povsem enakopravno z zemljiškimi gospodi. Ta pogajanja so se proti vsem pričakovanjem države vlekla poldrugo desetletje. Prevedba je bila za podložnike vsebinsko zelo ugodna, nasprotovali pa so

ji predvsem zaradi omenjenih pričakovanj in zaradi pomanjkanja denarja. Tedaj je bilo namreč denarno gospodarstvo šele v povojih. Zanimiv pa je primer nasprotovanja farnih podložnikov v Beli krajini, kjer je imel fare nemški viteški red. Ti so namreč na tlako radi hodili, ker so se tedaj "vsaj pošteno najedli". Dajanje hrane na tlaki ni bilo enotno. Ponekod so jo dajali, drugod sploh ne, ponekod pa nekaj malega. Za gospodstva in imenja, kjer je bila prevedba predpisana, je pomenil ta ukrep precejšno finančno izgubo, prvič zaradi nizke prevedbene vrednosti tlačkih dni, posebej pa še zaradi prevedbe v denarne vrednosti in obročnega odplačevanja. Zaradi inflacije v letih po prevedbi se je realna vrednost prevedbenih zneskov tako znižala, da so jo podložniki proti koncu lahko igranje plačali, gospodstva in imenja pa so od nekdanjih pomembnih tlačkih storitev prejemale le še simbolične zneske. Še bistveno bolj je gospodstva in imenja finančno prizadela zemljiška odveza po ukinitvi fevdalnega reda l. 1848. Zemljiška odveza je potekala tako, da je državno potrjena komisija (v kateri je bil zastopnik podložnikov, zastopnik gospodstva ali imenja in zastopnik države) popisala in po krajevni ceniku ovrednotila vse dajatve podložnikov (in če so še kje bili kaki ostanki tlake, tudi te). Od zbirnega zneska se je v škodo zemljiških gospodstev in imenj odpisala tretjina. Drugo tretjino je prevzela država, ki je svojo obveznost do gospodstev in imenj plačevala v državnih obveznicah v obdobju 20 let, vsako leto po eno dvajsetino. Tretjo tretjino je moral plačati konkretni podložnik v obdobju 20 let, prav tako vsako leto po dvajsetino. Zaradi inflacije in obročnega odplačevanja se je prvotna terjatev do podložnikov tako razdrobila, da gospodstva in imenja teh obrokov niso mogla dobro naložiti npr. v zemljišča in v tedaj že nastajajoče manufakture (steklarne, fužine, itd.). Številna manjša zasebna zemljiška gospodstva so zaradi tega propadla. Prafarna imenja, ki so imela podložnike, so zaradi opisane tehnike odplačevanja zemljiške odveze po obrokih vsebinsko izgubila skoraj vso vrednost svojih

podložniških kmetij (rustikalne zemlje). Ostala pa jim je neokrnjena dominikalna zemlja, navadno le ena malo večja kmetija. Ukinjanje fevdalnega reda je Cerkev premoženjsko močno prizadelo.

Tako cerkvena kot zasebna zemljiška gospodstva pa je prizadela tudi "separacija gozdov". Podložniške kmetije (hube) že v začetku niso dobile dovolj zemlje, da bi jo v večjem obsegu lahko namenile za gozd. Ker pa so gozdovi v naših razmerah bistvena pritiklina kmetij, brez njih večina sploh ne bi mogla obstajati, so jim zemljiški gospodje morali priznati služnostne (servitutne) pravice v njihovih dominikalnih gozdovih. Podložniki so smeli v teh gozdovih pasti svinje, govedo in konje, smeli so sekati les za kurjavo ter za postavljanje novih stavb in za popravilo starih, les za orodje, vozove itd. Uveljavljanje služnostnih pravic so zemljiški gospodje skušali omejevati, kolikor so le mogli. Toda tukaj so podložniki svoje pravice kar uspešno uveljavljali. Pri zemljiški odvezi, ki dominikalne zemlje ni zajela, so služnostne pravice podložnikov ostale neokrnjene. Zemljiške gospode je "šarjenje" njihovih prejšnjih podložnikov po njihovih gozdovih, ki so jih želeli prevesti na moderen način gozdarjenja, izredno motilo. Tako so se s podložniki dogovorili, da jim bodo za njihove dokumentirane služnostne pravice dodelili v pravo last določene površine njihovih dominikalnih gozdov. Na to so prejšnji podložniki radi ali neradi pristali. Tako so podložniki dobili gozdne parcele ob robu gospodstvenih gozdnih kompleksov ali v slabih legah. Toda to se je dogajalo v drugi polovici 19. stoletja, ko je kapitalistični družbeni red že povsem zavladal in prejšnji podložniki v državi niso imeli nobene zaslombe, kakor so jo imeli v 18. stoletju pri cesarju Jožefu II.

V tej zvezi je treba razčistiti tudi pojem fevdalne lastnine, ki se pri nas v zvezi z gorenjrajskimi in še zlasti gorenjskimi gozdovi publicistično zlorablja. Fevdalna lastnina se je očistila izrazitih fevdalnih atributov z robotnimi patenti, prevedbo (reluicijo) tlake

v denarne dajatve in naposled z zemljiško odvezo po l. 1848. Pri vseh teh državnih ukrepih so fevdalni lastniki izgubili dokajšen delež svojega premoženja, sploh pa vse prejšnje fevdalne pravice, tako da je prejšnje fevdalno premoženje v nov kapitalistični družbeni red prešlo kot navadno kapitalistično premoženje.

Kako pa je bilo z najnižjimi cerkvenimi enotami – župnijami? Škofije so pri nas farno organizacijo vzpostavile šele proti koncu 12. in v 13. stoletju. Prve cerkve so na svoje stroške postavili zemljiški gospodje, zato so bile lastniške. Za dušno pastirstvo potrebne duhovnike so nastavljali lastniki in so bili zato ti njihovi uslužbenci. To pa zametkom škofij ali bližnjim škofijam ni ustrezalo in so dosegle, da so te cerkve prešle pod njihovo upravo. Hkrati so nastajale tudi misijske postojanke s skromnimi kapelami, kjer so kmalu zgradili večje cerkve s precejšnjim cerkvenim okolišem. Te župnije so pozneje imenovali pražupnije ali prafare. Prafare sta pri nas uradno ustanavljala salzburški nadškof in oglejski patriarh. Toda šele ko je bila vzpostavljena prafarna nadarbina, so bila zagotovljena sredstva za postavitev cerkve, njeno vzdrževanje in seveda za vzdrževanje duhovnikov. Vsekakor pa so bili k ustanovitvi prafar odločilno pritegnjeni zemljiški gospodje in le deloma s svojim fizičnim delom tudi verniki. Pri prafarah na ozemlju pod Dravo je veliko prispeval oglejski patriarh, ki je imel pravico do pobiranja desetine na vsem patriarškem ozemlju, in sicer tako, da je novi prafari odstopil desetine v predvidenem prafarnem okolišu. Ustanavljanje prafar na Koroškem je gotovo vodil salzburški nadškof. Za ustanovitev vsake prafare je moralo obstajati farno premoženje oz. farna nadarbina. Potrebna je bila ustrezna cerkev, župnišče, kaplanija, mežnarija, župnijsko posestvo v fevdalnem rangi imenja (po nemško Gült) z gospodarskimi stavbami, ki je bilo tolikšno, da se je s pridelki in prirejo živine lahko vzdrževal župnik in kaplani (ker je bila prafara navadno velika, je bilo pri njej navadno več

kaplanov) ter župnijsko pomožno osebje (hlapci, dekle in gospodinja). Farno imenje je imelo vse fevdalne attribute, navadno pa ne upravne stavbe in patrimonialnega sodstva za svoje podložnike, ki ga je zanj opravljalo kako sosedno fevdalno posestvo v rangi gospodstva. Prafarno posestvo je torej nujno moralo zagotavljati preživljanje vsega prafarnega osebja. Tedaj so bili verniki zelo revni in niso imeli denarja za mašne štipendije, dohodki od štolnin pa so bili zanemarljivo majhni. V trgih in mestih so bila prafarna posestva lahko manjša, ker so imele tamkajšnje prafare še kake stavbe, ki so jih dajale v najem, in jim je najemnina omogočala lažje vzdrževanje. Zdi se, da je nadarbino – posestvo za prafaro daroval kak zemljiški gospod, najbolj pogosto deželni knez, seveda tudi gradbeni material za potrebne stavbe. Ker so bili deželni knezi v naših deželah več kot petsto let Habsburžani, ki so bili obenem tudi cesarji Svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti in so si nad prafaro pridržali patronat, se je takim prafaram reklo cesarske fare. Navadno so imele vsaj nekaj (od 5 do 15) podložnikov in na ozemlju pod Dravo veliko (tudi nad dvesto) desetinskih obveznikov (večinoma za oddajo mošta ali vina). Tako so bili vsakokratni nadžupniki (in navadno tudi dekani) mali zemljiški gospodje, do katerih so se morali njihovi podložniki obnašati enako kakor drugi podložniki do svojih svetnih zemljiških gospodov. Pri nas so jih navadno naslavljali z "vaša gnada". Tudi če so prišli podložniki k svojemu cerkvenemu zemljiškemu gospodu na daljši pogovor ali pogajanja, so morali vedno stati. Anton Martin Slomšek je bil kot vuzeniški nadžupnik tudi tak zemljiški gospod. Da bi zmanjšal razliko med seboj in podložniki in da tem ne bi bilo treba stati, je za svojo veliko pisarno dal narediti posebno podložniško klop (Untertanenbank), da so lahko na njej sedeli. Verniki so pri utemeljevanju prafar sodelovali s svojim fizičnim delom in prevozi gradbenega materiala za postavitev stavb. Le za plačilo zidarjev, tesarjev in krovcev je bilo treba zbrati denar. Seveda to

ni šlo zlahka in je graditev teh objektov trajala desetletja. Zdi pa se, da so bile te prafare že od začetka zamišljene kot velike cerkvene enote, kar kažejo velike cerkve, posebej pa še domala grajska župnišča prafar npr. v Slovenskih Konjicah, Laškem, v Vuzenici in drugod. Toda minimalni pogoji, to so cerkev, ustrezno veliko posestvo in sezidano župnišče, so morali biti izpolnjeni, sicer škofija ni odobrila uradne ustanovitve prafare (fare). Tak sistem ustanavljanja župnij je trajal do srede 19. stoletja. Ko je škof Anton Martin Slomšek hodil po svoji škofiji, so ga v marsikaterem kraju prosili, da bi jim pri kaki podružnici dovolil ustanoviti faro. On pa jim je odgovoril, da bo to storil z največjim veseljem, toda šele, ko bodo verniki izpolnili pogoje: povečali podružnično cerkev, da bo ustrezala za farno, kupili dovolj veliko posestvo za vzdrževanje župnika, sezidali župnišče, postavili potrebne gospodarske stavbe, mežnarijo in še kaj. Ustanavljanje far z vsemi spremljevalnimi zahtevami je bilo za vernike zelo težavno in zato od 13. do 18. stoletja skoraj niso nastajale nove fare. Še tehtnejši razlog pa je bila nenaklonjenost nadžupnikov na prafarah, da bi se zaradi nastanka novih far njihov prafarni okoliš zmanjšal in s tem tudi njihovi dohodki. Na območju dekanije Laško, ki jo najbolje poznam, sta v 13. stoletju nastali prafara v Laškem in kapela s pravicami samostojne kuracije ob tedaj sezidanem mostu v kraju, ki so ga malo pozneje poimenovali po mostu Zidani Most. V 14. stoletju je iz neznanih razlogov nastala naslednja dušnopastirska postojanka v Loki (zdaj pri Zidanem Mostu). Nato v tristoletnih letih, do leta 1755, niso ustanovili nobene fare. Tedaj so ustanovili dva vikariata, ki so ju pozneje povzdignili v fari, na Dolu pri Hrastniku in v Šentrupertu nad Laškim. Ker so prafare oskrbovale sorazmerno velik farni okoliš, so potrebovale več kaplanov, po 5 ali še več. Ne toliko za maševanje pri podružnicah, kjer so bile tedaj maše redke (okoli šest maš na leto), pač pa za vodenje pogrebcev in za previdevanje, ki je bilo tedaj zelo razširjeno. Za vzdrževanje več

duhovnikov (nadžupnik, vikar in kaplani) pa tudi farno imenje, ni zadostovalo, zato so morali uvesti kolekturo ali béro. Ta je bila sprva prostovoljna, pozneje obvezna, državno izterljiva dajatev vernikov raznih vrst žita, klobas in pijače (vino, jabolčnik). Vse to ne samo za župnika in kaplana, temveč tudi za organista in mežnarje pri fari in podružnicah. Mežnarji so pobirali béro na območju, do koder se je slišalo zvonjenje iz cerkve, kjer so oni zvonili. Bére verniki nikakor niso radi dajali in so se številni tej dajatvi radi izogibali. Tega se spominjam še iz stare Jugoslavije. Z začetkom nemške okupacije in nove države po l. 1945 je béra praktično usahnila.

Dušnopastirska oskrba vernikov je bila do osemdesetih let 18. stoletja zelo pomanjkljiva. Temu je cesar Jožef II., ki se ga navadno šteje kot nasprotnika Cerkve, hotel napraviti konec. V resnici je bil ta cesar le nasprotnik tedanjih cerkvenih struktur, ki jih je hotel reformirati. Predvsem je želel vernikom olajšati dostop do nedeljske maše. Zaradi redkih farnih cerkva so verniki morali k maši hoditi po več ur v eno smer. Zato je po l. 1782 izdal uredbo o farni regulaciji, s katero so verniki dobili farne cerkve pri podružnicah v bližini svojih domov, in sicer v oddaljenosti kvečjemu poldruga ure hoda v eno smer. Tako je nastalo v laški dekaniji kar šest kuracij, pozneje far, in sicer pri prejšnjih podružnicah. Župniki in kaplani teh novoustanovljenih dušnopastirskih postojank so dobivali sicer skromne državne plače. Te novo ustanovljene fare so se začele večinoma dobesečno iz nič. V številnih primerih tudi stavbišče, na katerem je stala podružnica, ni bilo cerkveno. V 15. stoletju, ko so večinoma gradili podružnice, so zemljiški gospodje darovali potrebno stavbišče, zapisano pa to ni bilo nikjer. Iz tega sicer niso nastali nikakršni problemi, ker so lastninske pravice, ki bi jih morebiti uveljavljali sedanji lastniki, že zdavnaj zastarale. Župnijska posestva z gozdom (zaradi drv za kurjavo) so morali kupiti verniki, enako so morali razširiti prejšnje podružnične cerkve, da so ustrezale številu novih faranov,

postaviti župnišča, kaplanije, mežnarije in potrebne gospodarske stavbe. Farani so se pri zbiranju denarja za posestvo in gradbenega materiala za stavbe ter strokovne delavce pri gradnji dokaj izčrpali. Tudi fizičnega dela in voženj so se naveličali. Tako verniki za te novo nastale fare niso mogli kupiti ustrezno velikih župnijskih posestev, ki bi omogočale preživetje župnika (in kaplana), temveč le majhna posestveca, kjer so lahko redili kvečjemu dve kravi in še kako tele, kjer je bilo le nekaj njiv in v vinorodnih krajih majhen vinograd. Dohodki duhovnikov od mašnih štipendijev in štolnin so bili skromni, ker so bili verniki tudi v 18. in 19. stoletju še precej revni. Obdavčenje je bilo sila natančno in strogo. Duhovnik je moral resničnost navedb v svoji davčni prijavi podpisati dvakrat, prvič kot davčni obveznik, drugič kot duhovnik s svojo duhovniško častjo. V obdavčevanje župnika so seveda zajeli dohodke farne nadarbine, kolikor jih je pripadlo župniku in seveda državno plačo, ki je bila normirana, za podeželskega župnika 300, za mestnega župnika 500, za kaplana 150 goldinarjev. Ta pa se je seveda znižala, če so bili dohodki od nadarbine, mašnih štipendijev in štolnin večji. Te plače duhovnikov (v resnici le dopolnilo do nedoseženega normativa) je izplačeval deželni verski sklad, ki je bil paradržavni sklad. Jožef II. je hotel duhovnike vpreči v svoj državni voz in jih je zato plačeval za matičarstvo (v versko mešanih območjih so morali katoliški duhovniki opravljati matičarstvo tudi za vse druge verske skupnosti) in druge storitve (s prižnic so morali oznanjati množico državnih razglasov in progasov, na terenu so morali opravljati številne popise, itd.). Država je verskim skladom nalagala tudi razna izplačila v prid faram in duhovnikom, ki pa jih ti niso mogli pokrivati iz svojih dohodkov (v glavnem iz obresti od prodanih prejšnjih samostanskih gospostev) ter jih je morala država pokriti iz svojega proračuna. Deželni verski skladi so bili do konca Avstro-Ogrske skoraj vedno v izgubi in jim je morala država dodatno naložene izdatke vračati iz svojega proračuna.

Za gospodarjenje Cerkve, kolikor ga je bilo, je veljalo načelo "mrtve roke" ("*Manus mortua*"). Premoženje, kolikor ga ima, Cerkev nikakor in nikoli ne sme odsvojiti. Niti z nepremičninami ne sme trgovati. Niti škof niti nadarbinar (npr. župnik) premoženja, ki ga je dobil v upravljanje, nikakor ne sme odsvojiti. Odsvojitve se sme pri župnijski nadarbini v izjemnih primerih dogoditi z dovoljenjem nadrejene škofije, pri škofijah pa le z dovoljenjem Svetega sedeža. V obeh primerih se je morala ob izjemoma dovoljeni prodaji kake parcele nemudoma kupiti druga nepremičnina v enaki ali po možnosti večji vrednosti. To je pri nas zdaj ublaženo. Za kako prodano cerkveno parcelo se kupnina lahko porabi za predelavo npr. prejšnjega hleva v veroučno učilnico ali morda za skrajno nujno popravilo kake cerkvene stavbe, ipd. Hipotekarna obremenitev cerkvenih nepremičnin pa nikoli ni bila dovoljena in menim, da tudi zdaj ni.

Podoben sistem so imela številna zasebna zemljiška gospodstva v pravnem institutu fideikomisa. Z njim naj bi se preprečila drobitev zemljiških gospodstev. Z ustanovitvijo fideikomisa, kar je morala posebej odobriti država, je zadnji pravi lastnik prenesel lastništvo na najstarejšega sina, ki pa ni bil več pravi lastnik, temveč le fideikomisni upravičenec, in z gospodstvom ni smel prosto razpolagati, ampak ga je smel le upravljati. Zemljiških parcel npr. ni smel odprodajati, najemati ni smel nobenih posojil, gospodstva ni smel obremenjevati s hipotekami, skratka gospodstvo je moralo v izhodiščnem stanju preiti na njegovega najstarejšega sina in po enakem redosledu naprej.

Drugo načelo so bile "konservativne naložbe". To je bilo v primerih, ko je Cerkev kakšen vernik zapustil večjo zapuščino v denarju. Tak denar se ni smel nalogati v delnice ali kake druge vrednostne papirje, ki so normalno dajali večje rentite, naložba sama na sebi pa je bila tvegana. To za cerkveno gospodarjenje ni ustrezalo. Za tako dediščino je bilo treba kupiti nepremičnine, ali kmetijska zemljišča

ali gozdove, bolj redko tudi stavbe ali stavbišča. Vedno je bilo treba nalogati v nepremičnine, torej večinoma v kmetijsko gospodarstvo, kjer pa so donosi vedno nizki, zato pa je tudi tveganje manjše. To načelo je Sveti sedež sam prekršil po podpisu Mussolinijevega konkordata med Kraljevino Italijo in njim l. 1929. Kot odškodnino za papeško državo, ki jo je Kraljevina Italija zasedla, je Sveti sedež dobil sedanje ozemlje države Vatikan in eksteritorialno ozemlje papeževe letne rezidence Castel Gandolfo ter veliko stavb v Rimu in velike zneske v gotovini in v delnicah. Za gotovino so nato kupili razne vrednostne papirje, z obojim pa je nato Vatikanska banka špekulirala na borzah. To so dinamične naložbe, kakor jih normalno delajo zasebniki in zasebne korporacije, in ob velikih tveganjih dosegajo velike donose, seveda pa tudi izgube niso izključene. Tveganjem in izgubam pa bi se morala Cerkev izogibati.

Omenimo naj še zelo razširjene potvorbe kovanega denarja, ki so jih izvajale domala vse države in državice, ki so imele pravico do kovanja lastnega denarja. Med njimi je bila seveda papeška država in knezoškofije, svetne in hkrati cerkvene kneževine, kakor npr. Brixen na Južnem Tirolskem in Salzburg na Salzburškem ter številne druge v Evropi. Te so imele svoje kovnice, torej pravice kovanja svojega denarja. V srednjem in v novem veku pa so te kovnice kovale denar, v katerem ni bilo dovolj zlata ali srebra, torej ne toliko, kolikor je bila vtisnjena nominalna vrednost. Opisane potvorbe so bile tedaj splošna praksa. Ker je bilo v tem času veliko kovnic, se je resnična vrednost denarja iz določene kovnice ugotavljala na trgu, torej v menjalnicah. Goljufija zaradi premajhne vsebnosti zlata ali srebra je v mednarodnem prometu ostajala neodkrita le kratek čas po emisiji kovancev, dokler pač niso analizirali vsebnosti obeh dragih kovin, po njuni ugotovitvi je bil pač tak denar v menjalnicah manj vreden in se ni menjaval po nominalni, temveč po nižji vrednosti. Podaniki papeške države ali cerkvene in svetne kneževine so bili oškodovani, ker

je bil tak denar po nominalni in ne menjalni vrednosti uradno plačilno sredstvo v državi ali kneževini in so morali blago kupovati in davke plačevati v višji vrednosti, kakor bi sicer bilo treba.

V novejšem času, ko je denarno gospodarstvo povsem prevladalo, je Cerkev na ravni škofij s svojimi institucijami močno prepredla družbo in gospodarstvo npr. z ustanavljanjem bolnišnic, sanatorijev, raznih zdravstvenih, psiholoških, družinskih, mladinskih posvetovalnic, domov za starostnike, raznih osnovnih in srednjih šol, internatov, v nekaterih državah tudi univerz, založb, tiskarn ipd. Seveda zgoraj opisano konservativno gospodarjenje ne ustreza več. Cerkev je sicer z varstvom starostnikov začela že v srednjem veku, ko so zemljiški gospodje, trgi ali mesta ustanovili hiralnice, ki so jim tedaj rekli špitali in so večinoma duhovniki prevzeli njihovo vodenje. Toda pri špitalih je šlo le za majhne ustanove, ki so se le s skromnim kapitalom in darovi tržanov ali meščanov komaj vzdrževali nad vodo. Drugače pa je z zgoraj naštetimi ustanovami, ki spadajo po širokem tolmačenju na cerkveno področje. Z njimi je sicer mogoče dobiti nekaj denarnih virov. Toda te dejavnosti imajo vendarle vse do določene stopnje dobrodelno ali karitativno obeležje in denarni viri od njih ne dotekajo ravno obilno, včasih jih domala ni. Zato so škofije v začetku svoje prehodne denarne vire (zaradi časovne razlike med dotokom večjega finančnega vira in odtokom manjših finančnih obveznosti) seveda v majhnem obsegu začele nalagati v delnice in druge finančne papirje. Temu pa je sledilo špekuliranje na borzi. Tako je postala Cerkev aktiven deležnik kapitalističnega, še posebej denarnega gospodarstva. To je seveda popoln odklon od srednjeveškega cerkvenega pojmovanja, ki je zavračalo trgovanje z denarjem (dajanje posojil in jemanje obresti).

Trgovanje z denarjem in špekuliranje na borzah je zdaj pri bogatih nadškofijah in škofijah ter seveda pri Svetem sedežu utečena praksa, ki omogoča vzdrževanje teh ustanov samih in njihovih zdravstvenih, šolskih in

karitativnih dejavnosti. Škofije so postale neke vrste podjetja, ki poslujejo po smernicah agencij za podjetniško svetovanje. Posamezni nadškofje in kardinali že izhodiščno bogatih (nad)škofij prevzemajo finance v svoje roke, pri čemer so nekateri izredno uspešni. Takšen finančni genij je bil newyorški kardinal Francis Joseph Spellman, ki naj bi po koncu druge svetovne vojne vzdrževal s svojimi donacijami Sveti sedež, ker ta tedaj ni imel urejenih dohodkov. Zgled dobrega finančnega poslovanja so vse zahodnonemške škofije, ki imajo velike dohodke od svojega lastnega premoženja in od cerkvenega davka, ki ga od vernikov Katoliške cerkve, hkrati z drugimi davki, pobira državna davčna uprava. Posebej po modernem denarnem poslovanju izstopa sicer zelo bogata kölnska nadškofija, ki jo je do nedavnega vodil kardinal Joachim Meisner, ki se je osebno posebej zanimal za nadškofijske finance. Vse škofije imajo v obsežnem upravnem aparatu svoje štabne oddelke in med njimi tudi finančno oz. gospodarsko upravo.

Za prikaz pridobivanja (vračanja) premoženja in cerkvenega gospodarjenja po l. 1945 pri nas bi bil potreben poseben sestavek.

Naj tukaj omenimo še zgodbo s sedanjimi gozdovi ljubljanske škofije na Jelovici in Pokljuki, o kateri se v naši javnosti piše povsem izkrivljeno. Z njimi ljubljanska škofija do l. 1939 ni imela nobene zveze. To so v bistvu gozdovi, ki jih je s cesarsko darovnico dobila škofija Brixen na Južnem Tirolskem in so bili v njeni lasti do začetka 19. stoletja. Nato jih je ta zaradi svojih nujnih finančnih potreb (gradi-
tev bogoslovja!) poceni prodala jeseniškemu podjetniku Ruardu, ki je potreboval veliko lesa za žganje oglja, ker so tedaj fužine delale še s tem kurivom. Nato so po nekaj desetletjih zaradi tehnoloških izboljšav prešli na gorivo koks in podjetniku Ruardu so postali obsežni gozdovi odveč. Deželni verski skladi pa so tedaj imeli svoje kapitale, pridobljene v glavnem s prodajo nekdanjih samostanskih gospostev, naložene v bankah, kjer so bili donosi dokaj slabi. Koroški verski sklad je namesto naložb v bankah kupil gozdove na

Koroškem, ker je menil, da bodo donosi večji in ne bodo podvrženi inflaciji. To so zvedeli tudi pri Kranjskem verskem skladu in so s soglasjem deželne vlade nameravali kupiti omenjene Ruardove gozdove na Gorenjskem. Da bi se izognili kakršni koli lokalni korupciji, je dunajska vlada za pogajanja s prodajalcem Ruardom pooblastila za zastopnika kupca (Kranjski verski sklad) dunajsko ministrstvo za kmetijstvo. Gozdovi in rudniki ter metalurški obrati so tedaj namreč spadali pod to ministrstvo. Pogajanja so bila zelo težavna in so se vlekla dvanajst let. Naposled je Kranjski verski sklad te gozdove kupil. Z njimi je sklad gospodaril do konca Avstro-Ogrske. Njegovi dohodki so se stekali v njegov proračun, iz njega pa je sklad plačeval obveznosti, ki jih je imel izvirno, nekatere obveznosti pa mu je naložila država, saj je bil to njen paradržavni sklad. Te dodatne izdatke pa mu je povrnila država iz svojega proračuna. Nova država Srbov, Hrvatov in Slovencev seveda ni mogla prav na hitro v vseh pokrajinah vzpostaviti svojega pravnega reda in tako je v Sloveniji in Dalmaciji do nadaljnjega obveljal avstrijski pravni red. Toda praksa v novi državi je bila povsem v nasprotju s tem redom. Donosi Kranjskega verskega sklada so se stekali v državni proračun, torej v finančno ministrstvo, obveznosti iz istega sklada pa naj bi se pokrivalo iz sredstev, ki jih je imelo na voljo ministrstvo za uk in bogočastje. Teh pa preprosto ni bilo. Ker je Kranjski verski sklad pri jožefinski farni regulaciji postal patron vseh novo ustanovljenih župnij, teh pa je več sto, je imel do slednjih kar velike finančne obveznosti. Nobene intervencije niso zalegle, izgovor je bil vedno enak. Denarja ni! Številni župniki, ki so bili v veliki zadregi zaradi nujnih popravil cerkvenih objektov, ki bi jih v dokajšnjem obsegu moral kot patron financirati Kranjski verski sklad, so tožili državo in

vse tožbe dobili. Za to pa se država ni zmenila. Vprašanje plačevanja obveznosti iz sredstev Kranjskega verskega sklada je vendarle bilo tak kamen spotike med državo in Cerkvijo, da so ga poskusili rešiti tudi v konkordatu, ki so ga tajno začeli pripravljati l. 1922. V osnutku konkordata je bil od začetka poseben člen, namenjen temu vprašanju. Tudi v končni verziji, ki je bila parafirana l. 1936, je bilo določeno, da se Kranjski verski sklad ukine in njegovo premoženje (predvsem gozdovi na Pokljuki in Jelovici) prenese na ljubljansko škofijo, ker gozdovi pač ležijo na njenem območju. Zato pa vse obveznosti države iz tega sklada dokončno in povsem prenehajo. Kot je znano, je bil konkordat sprejet v jugoslovanski skupščini, kot prvemu domu. Zaradi ostrega nasprotovanja srbske pravoslavne cerkve in predvsem srbske javnosti ga tedanja vlada ni upala predložiti v potrditev še drugemu domu – senatu. Tako konkordat med Jugoslavijo in Svetim sedežem ni stopil v veljavo. Da pa bi to sila zoprno vprašanje o Kranjskem verskem skladu in plačevanju skladovih obveznosti vlada spravila z dnevnega reda, je pravosodni minister l. 1939 izdal uredbo z zakonsko močjo, po kateri so bili omenjeni gorenjski gozdovi preneseni v last ljubljanske škofije, hkrati pa so seveda ugasnile vse skladove obveznosti. Zemljiškoknjižni prenos na ljubljansko škofijo je bil opravljen neposredno po izidu odredbe. Vendar stvarni prevzem skladovega premoženja ni bil izveden do začetka druge svetovne vojne. Nato je prejšnje skladovo premoženje zaplenil okupator, po koncu vojne pa nova država. Šele v denacionalizacijskem postopku je ljubljanska škofija postala prava lastnica skladovega premoženja. Torej gorenjski gozdovi niso nikakršna stara fevdalna posest škofije, ampak zamenjava skladovega premoženja za prevzem njegovih obveznosti.